

Molens

We kennen allemaal wel molens. Ons land staat in het buitenland zelfs bekend om zijn molens. Kijk maar eens in de souvenirwinkels. Het gaat dan altijd om windmolens.

Deze molens hebben een zeer belangrijke rol gespeeld in het ontstaan van Nederland. Denk dan vooral aan het droogmalen en droog houden van de vele polders.

Het water wordt dan naar hoger gelegen vaarten gepompt om te worden afgevoerd. Vooral in het westen van ons land staan nog veel van deze molens.

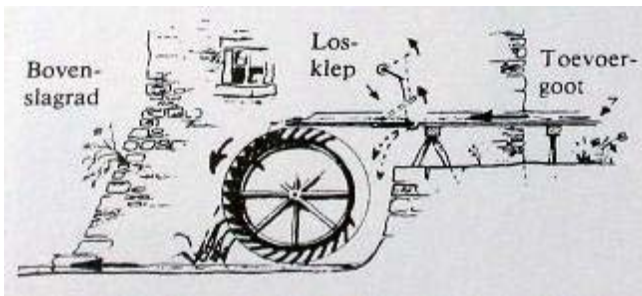
Watermolen

Windmolen

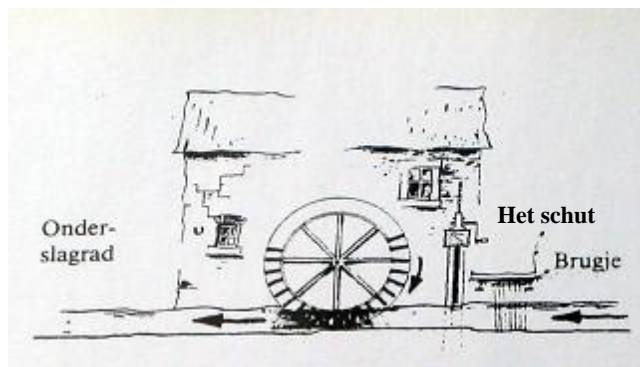
Hier in Twente zijn ook windmolens, maar dan niet om water te pompen, maar om bijvoorbeeld graan te malen, olie te slaan of papier tot pulp te vermalen.

Omdat we in onze streek niet zo'n open landschap hebben als in het kale Holland en Zeeland, staan hier de molens vaak op een verhoging om meer wind te kunnen vangen. Voorbeelden van windmolens hier in de buurt vind je in Rijssen, Almelo en Saasveld.

Bovenslagrad

Naast windmolens zijn er in Twente ook nog diverse watermolens, die hier gebouwd zijn, omdat er beken zijn met goed stromend water en verschil in hoogte. Afhankelijk van de hoogteverschillen is er sprake van een *bovenslagmolen* of een *onderslagmolen*.

Onderslagrad

Deze molens worden ook gebruikt voor graan malen, olie slaan of papier vermalen.

In de Noordmolen wordt door de molenaars *olie geslagen*.

We hebben gezien, dat eerst een soort deur (= het schut) naar boven wordt gedraaid, waarna het snelstromende water het waterrad buiten in beweging brengt. Hoe hoger het schut wordt opengedraaid, hoe meer water er tegen de schoepen stroomt, waardoor het waterrad sneller gaat draaien.

Op dezelfde as van het buitenrad is binnen in de molen een groot tandrad gemaakt. Dit draait dus even snel als het rad buiten. Door een tweede tandrad wordt de grote koningsas aangedreven en gaan de zware molenstenen draaien.

De molenaar strooit dan een emmertje met vlaszaad (=lijnzaad) onder de molenstenen, die vervolgens het zaad kneuzen.

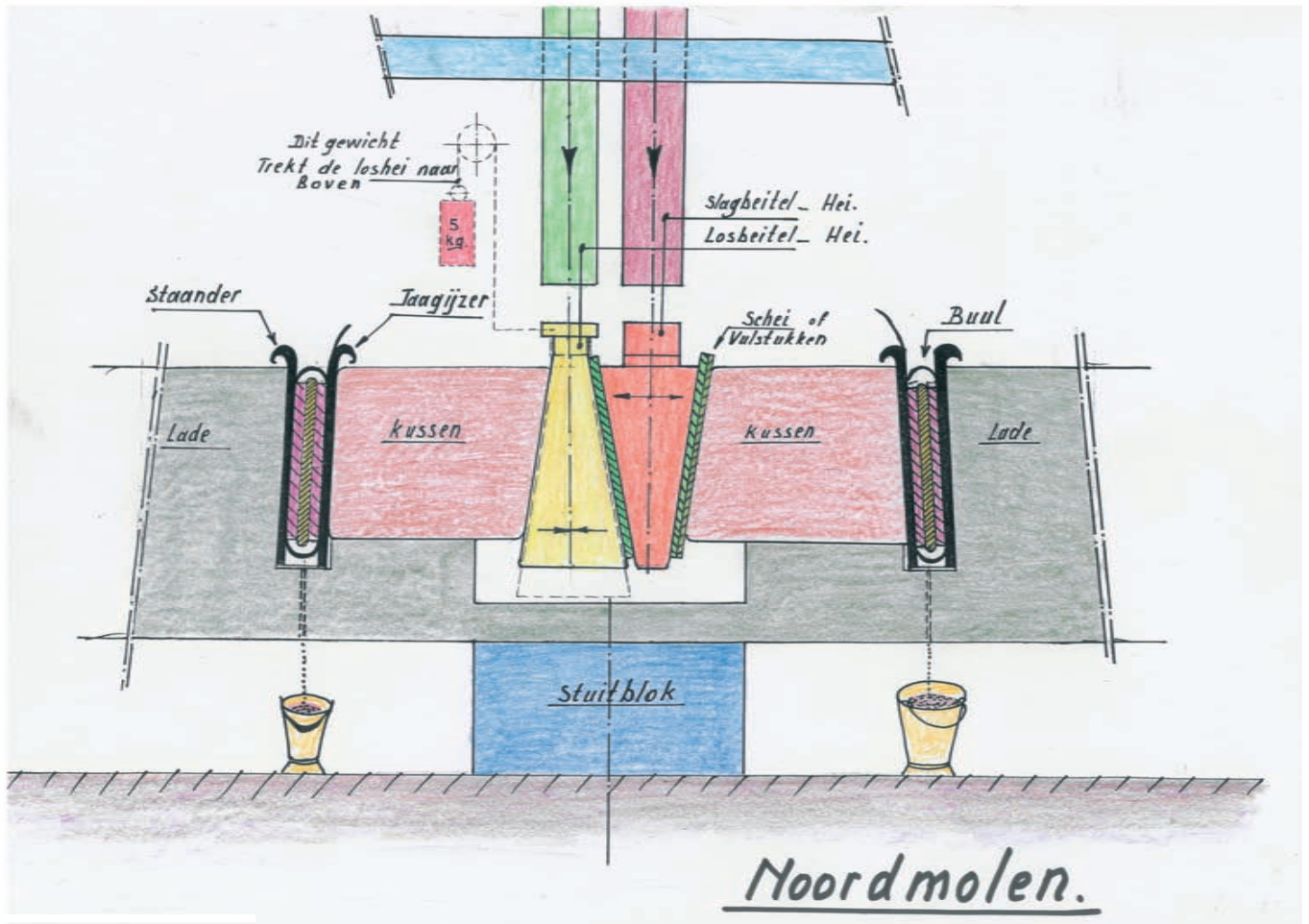
De korreltjes zijn na enkele minuten vermalen tot een soort meel. Dit meel wordt dan in een pan gedaan, die op de vuister (= de kachel) staat. Omdat de vuister lekker warm is, wordt het meel ook wat warm, zodat de olie die nog in het meel zit, er goed uitgerst kan worden.

Maar waarom draait er in die pan een soort mixer rond? Die zorgt ervoor, dat het meel niet aanbrandt, want dan wordt de olie bijna zwart en olie behoort mooi bruin te zijn.

En tenslotte gaat de molenaar het warme meel in twee zakjes verdelen en uitpersen. Dat noemen we *olie slaan*.

De gevulde zakjes (= buul'n) worden elk in een leren 'envelop' gelegd en dan tussen twee ijzeren platen gezet. Daarna laat de molenaar een zware houten balk naar beneden vallen, die terecht komt op een puntig stuk hout: een keg.

Deze keg duwt de twee kussen naar buiten, waardoor het jaagijzer steeds dichtter naar de staander schuift. De buul in de leren envelop wordt steeds meer in elkaar gedrukt en tenslotte loopt de lijnolie er in een dun straaltje uit (zie de schets hieronder).

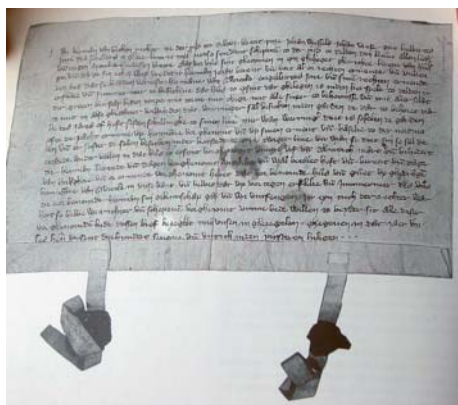
Schema slagbank

De Noordmolen, een stukje geschiedenis

De Noordmolen in Ambt Delden is al meer dan 650 jaar oud.

Hoe we dat weten? Doordat in de archieven van het kasteel Twickel een en ander bewaard is gebleven.

Er ligt daar een koopakte waarin de Noordmolen wordt genoemd. Daar zit een verhaal aan vast.

Koopakte

In de veertiende eeuw woonde er in Vreden bij Groenlo, net over de Duitse grens, een edelman met de naam *Herman van Twicklo* (of *Twicclo*). Een naam die daar veel voorkwam. Veel van deze Van Twicklo's behoorden tot de zogenaamde lagere adel. Ze waren in dienst van de graaf Van Solms, die op burcht Ottenstein tussen Vreden en Winterswijk woonde. De graaf Van Solms kreeg in 1333 van de bisschop van Utrecht het bestuur over Twente. In die tijd hadden bisschoppen behalve binnen de kerk ook daarbuiten veel macht.

Het huidige kasteel Twickel

In een groot deel van deze omgeving was de bisschop van Utrecht de baas (*de landsheer*). Waarschijnlijk is Herman van Twicklo met de graaf Van Solms mee naar Twente getrokken. Hier leerde hij een edelman kennen (een herenboer) die *Berend van Hulscher* heette. Deze was eigenaar van de *Hof te Delden*. Tot de Hof te Delden hoorden onder andere de boerderij "*Huize Eijsink*" en de aan de Azelose beek liggende Noordmolens (destijds lag aan de overzijde van de beek ook nog een korenmolen). Herman trouwde met de dochter van deze edelman, Margaretha van Hulscher. In mei 1347 kocht hij 'Huize Eijsink' met de Noordmolens van zijn schoonvader en gaf de naam Twickel aan zijn nieuw verworven landgoed. De koopakte hiervan ligt in het archief van het huidige kasteel Twickel. Zo weten we dat de Noordmolen al minstens sinds dat jaar bestaat.

Noordmolen

Na het vertrek van Van Solms bleef Herman van Twicklo in dienst van de bisschop van Utrecht als verdediger van diens eigendommen. En dat verdedigen was nog heel lang nodig !

Vooral in de eerste tientallen jaren na 1500 had deze streek nogal eens te lijden van de roof- en plundertochten van de Hertog van Gelre. Zo kreeg Johan III van Twicklo (een nazaat van Herman) de opdracht om de boeren

te verzamelen om onze streek tegen de plunderende hertog te verdedigen. Die verdediging was niet altijd succesvol, want de soldaten van de hertog waren veel beter bewapend (met zwaarden en kruisbogen), dan de boeren die veelal vochten met hooivorken. Gelukkig hebben de molens al die jaren overleefd.

Natuurlijk is in de loop van de eeuwen het nodige aan de molens veranderd. De oliemolen die er nu nog staat, was vroeger een houten gebouw. Nu is het een mooi oud stenen gebouw, dat schitterend gelegen is in de bossen van Twickel. Precies op het punt waar de naam 'Oelerbeek' verandert in 'Azelse beek'.

Parallel aan de beek loopt nog een water: de *Twickelervaart*. Deze vaart werd tussen 1771 en 1775 gegraven in opdracht van de toenmalige bewoner van het kasteel, graaf *Carel George van Wassenaer Obdam*.

Hij dacht veel geld te kunnen verdienen met het heffen van tol op dat kanaal.

Carel George van Wassenaer Obdam

Dat was niet zo gek bedacht, want door middel van scheepvaart konden de linnenhandelaren hun koopwaar makkelijker en sneller naar de beurzen in het westen van Nederland vervoeren.

Ook hout voor de scheepsbouw in Friesland en Holland kon dan over het water worden gebracht.

Maar het graven van het kanaal bleek moeilijker dan Carel van Wassenaer had voorzien.

Kroegbazen in Enter waren bang voor verlies van klanten. Want als de kooplieden gingen varen over het kanaal, zouden zij niet meer bij hen langs de deur komen. Dus gooiden zij 's nachts dicht wat overdag gegraven was.

Maar uiteindelijk is het kanaal er toch gekomen.

En veel Enternaren werden schipper op de zogenaamde 'Enterse zompen' die over het kanaal gingen varen.

Enterse zomp

Aan het eind van het kanaal werd een schipperscafé gebouwd met een haven en een laadboom om de koopwaar aan boord te kunnen hijsen. Het café bij de haven werd naar graaf Carel 'Carelshaven' genoemd.

Carelshaven vinden we nu nog terug aan de Hengelosestraat vlak bij Delden. Het is nu beslist geen schipperscafé meer, maar een hotel-restaurant.

Het kanaal had natuurlijk water nodig en dat water werd afgetapt uit de beek waaraan de molens lagen. Daardoor kregen de molens niet meer genoeg water om goed te kunnen draaien.

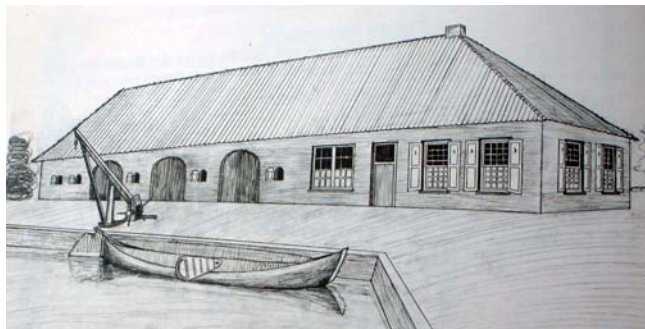
Uiteindelijk kwamen ze stil te liggen en werd de korenmolen, die tegenover de oliemolen lag, afgebroken.

De oliemolen die gespaard bleef, raakte ook in verval en ging op slot.

In de Tweede Wereldoorlog diende de molen nog als opslagplaats voor Duitse munitie.

Het is maar goed dat de Amerikaanse en Engelse piloten dat niet wisten, anders was er met een grote knal ook een einde gekomen aan de oliemolen!

Nu is de molen gerestaureerd en kan er weer op ouderwetse manier olie worden geslagen. Al ligt het tempo wel wat lager dan vroeger. Maar toen moest aan de molen verdiend worden en dat hoeft nu niet meer.

Carelshaven ± 1900